

---

*Asutamise 25.aastapäevaks alandlikult
üle antud
paberivabriku „Koil“ aktsiaseltsilt.*

1900-1925

PABERIVABRIKU
„KOIL“ AKTSIASELTS

ASUTAMISEST
KUNI KAASAJANI

ÜLEVAADE TEMA TEGEVUSEST VÄLJA ANTUD KÄSIKIRJANA
AKTSIASELTSI 25. AASTAPÄEVA PUHUL.

REVAL 1925

I TEKKIMISE AASTAD.

1900-1907.

Kegeli (Keila) jõe kaladal 35 km Revalist (Tallinn) asub ilusate okaspuumetsade vahel Koili (Kohila) mõis pindalaga enam kui 1616 tiinu. Sellest on 387 tiinu põllumaad, ca 789 tiinu metsa, ülejäänud pindala moodustavad karjamaad, turbaraba hoonestatud alad ja kasutamata maa.

Selles maakohas asutas 19.sajandi üheksakümnendatel aastatel mõisa selleaegne omanik Karl von Lueder oma juhtimise all loodusliku vee- energia kasutamiseks väikese puidulihvimistöokoja ning saeveski. Selle töökoja laiendas ta auru- ja õhkkuivati ning puidumassi keetmistöökoja juurdeehitamisega väikeseks puidumassi- ja kartongivabrikuks. Kuna tal aga vajalikud ettevõtte ressursid puudusid ning et rentablust tõsta, pani omanik rõhku sellele, et ühenduses krahv Emil Igelströmiga ja parun Karl Otto Stackelberg - Riesenbergiga muuta väike ettevõtte aktsiaseltsiks põhi- kapitaliga 500.000 kuldrubla 2000 aktsias, neist igaüks 250 rbl.

Peale seda, kui põhikiri oli 25. juunil 1899. a. kõrgemalt poolt kinnitatud, avati ettevõtte firma „Puidumassi- ja kartongivabriku aktsiaselts „Koili““.

Aksionäride asutav üldkoosolek, mis toimus Revalis 7. veebruaril 1900. a. valis äsjaloodud väikeettevõtte juhatuse nõukogusse selle asutajad Karl von Luederi, krahv Igelströmi ja parun Karl Otto Stackelbergi. Karl von Lueder sai ka äridirektori ülesanded. Direktorikandidaatideks said Julius von Hagemester ja Clas von Ramm. Samaaegselt võttis asutav üldkoosolek Karl von Luederilt üle seni tema omanduses olnud kartongivabriku koos kõrvalhoonete ja vastava maa – alaga, samuti von Luederile kuuluva turbarabaga, ostuhinnaga 450.000 kuldrubla, kaasa arvatud ka vabriku inventar.

Kuna direktor von Lueder ei olnud ise spetsialist, kutsus ta 6. augustil 1903. a. äriettevõtte volinikuks teistes ettevõtetes ennast maksma pannud Georg Sommeri see on nimi, mis aktsiaseltsi „Koili“ ajalooa peaaegu algusest kuni tänase päevani kõige tihedamalt seotud olnud. Kartongi- vabriku tehniliseks juhatajaks oli tema rajamisest kuni 1907. aasta septembrini M.E.Kusmenko ja seal alates kuni 1907. a. märtsini – s. t. kuni tema paberivabrikus ümberehitamiseni – Oskar Blumenthal. Kartongivabrikus töötas tema eksisteerimise aja alguses keskmiselt umbes 60 mõlemast soost töötajat. Aktsiaseltsi aastatoodang moodustas ca 70.000 puuda (- 1.146.635 kg) puidumassi ja kartongi umbes 90.000 rbl. käibe juures. Nii väikse toodangu puhul ei võinud noor ettevõtte kasumit saada. Oma osa oli selles ka tehniliselt takistustel, nagu olemasoleva ainsa aurukatla ebapiisav tootmisvõimsus ja veenergia ebaratsionaalne kasutamine. Sellesse aktsiaseltsi mittetasuvasse perioodi langesid ka 1905. a. rahutused, mille esimesed tagajärjed tänu Revali lähedusele puudutasid ka Koili. Härrastemaja siseruumid põlesid suures osas ära, kuid vabrik ise tuli sellest katseajast kahjustamata välja, kui mitte arvestada umbes kahenädalast tööseisakut.

Juhatus sai aru, et ettevõtte ebatootlikkus oli tingitud niihästi kapitalimahutuse

---

---

väiksusest kui ka toodangu ühekülgsusest. Selle põhjusel 12. detsembril 1906. a. kokku kutsutud erakorraline juhatuse üldkoosolek tegi ülesandeks ehitada senine papivabrik ümber paberivabrikuks peadirektor Fahle kavandi järgi. See oli muidugi niihästi kaugeleulatuv kui ka tähtis otsus. Arvestades aga Venemaa tohutut suurust ning tema suhteliselt väheseid ja osalt vananenud paberivabrikuid, võisid paberi turustamise kogused olla piiratud. Pealegi olikonkurents ka Eestis tühine, tookord eksisteerisid veel Revalis E. I. Johannsoni vabrik (alates 1890. a.) ja alates 1900. aastast paberivabrik „Turgel“. Revali tselluloosivabrik Ernst Osse & Co avas oma esimese paberivabriku alles 1910. a.

Peakoosolek kiitis ettepaneku heaks, samuti nagu ka ühe varasema, juhatuse liikme parun Alexander Roseni poolt 17. juunil 1906. a. esitatud projekti, mis puudutas kogu Kolili mõisa, millest nad seni olid omanud ainult üht osa, ostmist aktsiaseltsi poolt. Ostutehing lõpetati 1906. a. augustikuus ja kogu ettevõtte seati seeläbi avaramale ja kindlamale alusele.

Uute ostude tõttu ja seoses senise ebarentaablusega lõpetas ettevõtte 1906. aasta suhteliselt õige tuntava kahjumiga 250.000 rbl. Bilansi tasakaalustamiseks ja uue ettevõtte finantseerimiseks otsustati redutseerida aktsiakapitali 250.000 kuldrublani, alandades aktsiate nominaalväärtust 125 rublani. Samaaegselt emiteeriti 800 uut eelaktsiat, kogusummas 100.000 kuldrubla ning neile arvestati 6 % eelisdividende vanade aktsiate eest, mille samu õigusi tunnustati.

Pikaajaliste õigeks osutunud kogemuste põhjal, millest tänapäevani kinni peetakse, alustati 1907. aastal samm – sammult vabriku ümberehitamist.

Tuli kohanduda kehtiva konjunktuuriga ja soodustada arengut mitte liiga suures ulatuses, sest oli vaja arvestada olemasolevaid vahendeid ja vabriku loomulikke piiratud tegevust. Samaaegselt telliti vajalikud masinad.

Olemasoleva vana katla juurde monteeriti veel teine küttepinnaga 1576 ruutjalaga = 146,41 m² (Gehre süsteem) ja ehitati sisse ventilaator. Edasi monteeriti üles 8 silindriga paberimasin, töölaiusega 2150–2200 mm. 4 holendrit, igaüks mahutavusega 30 puuda = 491 kg, rullik 2150 mm, pikilõike- ja käärmasin 2200 mm lõikelaiusega, 2 kollerveskit. Kõik need masinad toimetas kätte Masinaehituse A/S Mantel Riiast. Lõpuks muretseti veel uus saekaater.

Juba septembris 1907, nii siis 7 kuud peale alustatud ümberehitust lasti käiku uus paberimasin. 10. augustil 1907. a. oli fikseeritud firma ümbernimetamine Paberivabriku “Koil” aktsiaseltsiks ning aktsiakapitali muutmine. Selleks ajahetkeks oli ühistu juhatuse koosseis järgmine:

direktorid olid Julius von Hagermeister, parun Nikolai Dellingshausen, notar Nikolai Riesenkauff; direktorikandidaadid parun Alexander Rosen, Charles R. Cattley (firma B. Whishaw omanik Revalis). Peale Karl von Lueseri lahkumist nimetati aktsionäride üldkoosoleku poolt kaubandusdirektoriks disponent Georg Sommer.

Algas uus ajajärk. Siiski ei alanud see eriti soodsate väljavaadetega, veelgi enam, noor paberivabrik pidi algusest peale visalt oma edenemise eest võitlema, kuna ettevõttel oli vähe rahalisi vahendeid ja uuesti emiteeritud eelisaktsiatest suudeti esialgu müüa ainult väike osa. Vajaliku masinad ja toormaterjalid tulid

---

---

osta pikaajaliste vekslite eest. Eelkõige tuli nüüd leida realimiseerimisturge paberi jaoks, mida võimalikult kiiresti realiseerimisest huvitatud vabrik peamiselt kindlate tellimuste alusel valmistas. Kõigepealt avati 1907. a. septembris Revalis vabriku haruettevõtte. Peale seda, kui kaubandusdirektor oli riigi läbi sõitnud, rajati haruosakonnad kõigis suuremates kohtades, millest igahel tuli teenindada sageli väga suurt Venemaa rajooni. Nende esindajate ja agentidega ajas aktsiaselts aastate jooksul ulatuslikku äri ja säilitas soodsaid suhteid.

Me nimetame Riias – W.Trettin, Varssavis – M.Glücksberg, Peterburis – M. S.Pumpjansky, Moskvas – vendade Dienesmann & Ko kaubamaja, Harkovis-Karl Kusmann, Kiievis- Ch.Bord ja M. S.Zetlin, Odessas- Th.Ginzburg, Wilnuses- A. M.Gordon.

Mõned nimetatutest nagu näiteks vendade Dienesmann & Ko kaubamaja omanikud, said firma tõelisteks sõpradeks ja siinkohal on firmal meeldiv kohustus neid tänada.

Nende väga tasuvate ärisuhete kujunemisele on loomulikult kaasa aidanud a/s “Koili” toodangu kvaliteet. Alati on pööratud peamist tähelepanu sellele, et paber vastaks tellijate soovidele. Seepärast vallutas paber üha uusi ostjaid ja mõnede paberisortide osas tunnustati Koili toodangut juhtivana. Seda head kuulsust on Koili paber kuni tänase päevani osanud säilitada.

II A R E N G J A K A S V

1908-1914

Need ei ole silmatorkavad sündmused, mis iseloomustavad aega paberivabriku avamisest suure maailmasõja alguseni, aga oma pitseri on neile vajutanud vaikne väsimatu töö ettevõtte väljaehitamisel, täiustamisel ja kindlustamisel. See truu töö oli asjasse pühendamatu vähe märgatav, kuid tänu sellele pidas vabrik vastu sõja ja revolutsiooni tagajärjedest põhjustatud maailmamajanduse võimsatele vapustustele. Tema väärtus muutus oluliselt kõrgemaks ning tema majanduslik vundament tugevaks ja kindlaks. Esmajoones täiendati ja parandati tunduvalt vabriku masinaparki. 1908. a. märtsis ja 1909. a. suurendati paberimasinat 5 kuivatussilindri, 1 jahutus – silindri, eelkuivati ja kolmanda pressiga (Masinaehituse A/S R. H. Mantel, Riia). Need olid eriti rasked tööd, kuna nad tulid teostada 2-3 nädalaga, et vältida pikemat tööseisakut. Paberimasin oma 5 grupis 12 kuivastussilindri, silindrite ja viltkuivatite kogupindalaga 110 m², 3 pressi-partiiga, sõela pikkusega 16,98 m, efektiivse sõela laiussega 2400 mm, paberipaani kiirusega kuni 130 m minuti ja tootmisvõimsusega kuni 1900 puuda = 31,123 kg 24 tunniga, olenevalt paberi kaalust ja kvaliteedist vastab kõigile nõuetele, mida võib esitada heale masinale. Temal toodetakse peamiselt järgmisi paberisorte:

pakkimispaber (hall, valge, värviline), värviline karamelli- ja albumipaber, igat liiki trükipaber rullides ja poognates, valge ja värviline tapeedipaber, nn. võipaber, sinine ja valge suhkrupaber, sigaretipaber, värviline niidirulli- ja teepaber, hall ja valge kõrge kvaliteediga manufakturopaber (suurtele niitide saatmiseks), kirjababer, värvilised vihiku- ja toimikukaaned jne.

On päevaselge, et kõigi nende sortide tootmine olenevalt tooraineturgude olukorrast pidi olema allutatud piirangutele. Seda eriti alates sõja puhkemisest, kus tootmist tuli piirata sõltuvalt tooraine saamise raskustest mõningate väheste, eelkõige trükipaberi sortidega. Arvesse tulevad järgmised mõõdud ja kaalud 40 kuni 200 cm laiussega paberirullid, rullid läbimõõduga kuni 90 cm, lameformaadid 40–200 cm laiussega x 50–150 cm pikkusega, kaaluga umbes 48–210 grammi ruutmeetrile.

Paberimasin käivitub spetsiaalse väikese aurumasinaga 125 HJ. Edaspidi osutus vältimatuks vajaduseks suure 10 valtsiga, neist igaüks 2250 mm laiussega, paberikalandri ostmine H. Füllneri vabrikust Warmbrunnist. See kalender saabus ettevõttesse 1908. a. juulikuus. Teine väiksem Bruderhausi süsteemi kalender seati üles 1914. a. oktoobrikuus. Ka katlaseadmed vajasisid põhjalikku uuendamist, kuna kahest olmasolevast katlast oli üka vana ja tuli välja praakida kui kõlbmatu. 1908. a. monteeriti uus aurukatel (A/S Mantel, Riia, 2251 ruutjalga küttepinda) ja 1910. a. kolmas (Babcock & Wilcoxi süsteem patentrestküttega, mitte vähem kui 3497 ruutjalga küttepinda). See oli üks suuremaid katlaid Eestis. 1909. a. veebruaris tuli uus ventiilaurumasin 800 HJ, 12 atm. survega, samuti 2 hüdraulist lihvimismasinat (kõik Manteli süsteem, Riia). Kõik need ostud soodustasid toodangu

---

---

tõstmist, eriti puidumassi tootmist. Nii toodeti juba 1911. a. 32.000 puuda puidumassi enam kui eelmisel aastal.

Nõrgaks kohaks oli seni olnud hobuse ja vankriga kauba edasitoimetamine Reval-Pernau (Tallinn- Pärnu) kitsarööpalise raudtee Koili jaama. Selle probleemi lahendamisele aitas kaasa 1908. a. haruraudtee rajamine, mis ühendas vabrikut 10 min. sõidu kaugusel asuva jaamaga ja üksikute tootmis- kohtadega. 1912. a. pikendati see rööpapaar mõisa turbarabani. Samal aastal osteti väike 30 Hj vedur ja siis võis hobustega kaupade veole lõplikult hüvasti öelda. Kokkuhoiu põhimõttel oli seni vaguneid veetud hoburakendiga, olgugi et nad rööbastel oleksid saanud vabriku ette sõita.

Kuna vabriku vana korsten osutus liiga väikseks ja sellest tuli ventilaatoriga tõmmet tekitada, ehitati 1910. a. juulis uus korsten, mis oli 165 jalga = 50 m kõrge ja diameetriga umbes 6,5 jalga = 2 m. See korsten oli rongiga reisjate jaoks usina töö ja õitsva tööstuse sümbol selles väikeses maakohas.

Mainitud olgu veel sigaretikestamasin (A/S Jagenbergi tehased, Düsseldorf), teine pikilõike- ja käärmasin poogna mahavõtmise seadmega (C.G.Haubold, Chemnitz), veel üks rullimasin, suur kollerveski (H. Füllner, Warmbrunn) ja veel viies hollender, mis kõik monteeriti üles aastatel 1910 – 1912.

Selleks, et oleks võimalik paberiturul konkurentsivõimelisem olla, avati 1913. a. juulis Koili paberivabrikus uus tegevusala, paberikottide valmistamine üksikaupmeeste jaoks. Saksamaalt osteti selleks otstarbeks kotimasin automaatse kleepimisseadeldisega, millega sai toota nii siledaid kui ka volditud kotte. Katlakütte ökonomiseamiseks kasutamiseks telliti 1914. a. Kopenhagenist vee-eelsoojendajaga nn. economiser, mis siiski vahepeal puhkenud sõja tõttu alles 1915. a. jaanuaris ettevõttesse jõudis ja on sellest ajast kasutusel.

Käsikäes selle tehnika soetamisega toimusid loomulikult arvukad ümber- ja uus-ehitused, mis osalt olid otseselt nendest tingitud. Selleks, et uut aurumasinat paigaldada, viidi vabrikus asuv puidutööstuskoda saeveskisse ja seeläbi vabaks saanud ruumi tuli samaaegselt suurendada. Kuna aurumasina vundament tuli väga sügavale rajada, osutus vajalikuks ehitada sulundsein olemasolevate äravoolukanalite, vabriku ja jõe vahele. Nimelt ähvardas jõgi vabrikut õõnestada ja nii tuli samaaegselt jõekallast kohendada ja kindlustada. Need olid tööd, mis neelasid palju raha ja mille juures tuli nii mõnigi tehniline pätkel pureda. 1913. a. tuli neid töid veel suuremas ulatuses teostada. 1910.a. suurendati sorteerimissaali ja valmistoodangu laoruumi ning kindlustuskulude vähendamiseks asendati paberimasina – ja hollendrisaali puitlagi betoonvõlviga. Ehitati suur toormaterjali kuur ja 1912. a. lagunenu puusilla asemel uus kivisild. See sild toetub kindlatesse betoonist tugipostidesse sissemonteeritud raudtaladele ja on varustatud vahetatava lüüsi-seadmega. 1913 ehitati kollerveski maja kohale raudbetoonist veetorn, et suurendada survet, millega vett tootmiskohtadesse juhiti.

Nende tehniliste vajaduste kõrval ei jäetud tähelepanuta ka sotsiaalseid vajadusi, arvestades seda, et tööliste saavutused ja armastus töö vastu on seotud talle pakutavate elu – oluliste soodustuste ja mugavustega. Paberivabriku avamisega oli tunduvalt suurendatud tööliste arvu. Kui 1901. a. oli töötajate arv olnud umbes 60,

---

---

siis 1908. aastaks oli nende arv tõusnud 155 inimeseni. Edaspidi oli kavas saavutada tööliste keskmiseks arvuks 175 inimest (nii mehed kui naised). See on tase, mida vabrik väikesi lõikumisi arvestades on tänase päevani (1925) säilitanud.

Tookord töötati kahes vahetuses, päevases ja öises. Masinatöölise tööaeg oli 12 tundi ja teistel töölistel 10 tundi. Suhteliselt suur töötajate arvu kasv oli tingitud paberivabriku toodangu kasvust. Elumajade ehitamist pidevalt surenevale tööliskonnale tuli kogu aeg jätkata (vabrikus ja mõisas oli kokku umbes 1000 inimest). Kokku oli Koilis tänapäeval (1925) 10 suurt elumaja – spetsiaalselt vabriku tööliste perekondadele. Kütet said töölised aastakümneid tasuta, alles viimasel ajal arvestatakse see omahinna hulka. Ka elekter ja korter oli töölistele odav. Tähtsamad põllumajandussaadused nagu leib ja piim müüdi odavate soodushindadega. Kõigile töölistele anti kasutada tükk aiamaad kartulite ja aedvilja kasvatamiseks. Nende kasutuses olid ka sealaudad. Nii võib õigusega öelda, et paberivabriku Koil töölised ei tarvitsenud halva hoolitsuse üle kaevata. Koolituse eesmärgil ja pidulikeks üritusteks ehitati vabriku kulul 1911. a. kooli saal, samuti avati lastega töötajate kõige väiksematele lastele lasteaed, kuna nende emad olid päevade kaupa ära. Seda lasteaeda haldas vabrik ja koolile asutas ta 1912. a. eesti – keelse raamatukogu. Jaanipäevadel tavatses juhatus töölisele ja ametnikele puhkuseks pideva hoolsa töö eest korraldada pidusid, kus noored ja vanad direksiooni eesistumisel lõbusas seltskonnas kokku said. Jõuluõhtul süüdatakse jõulupuul küünlad ja kingitakse naistele ja töötajate lastele kompvekke ja mänguasju. Sinna juurde kõlavad jõululaulud. Me meenutame siinjuures kohalikku muusikauhingut “Malewa”, kes tavaseb kooli saalis väiksemaid teatrietendusi ettekannete ja lauludega korraldada.

Asutamisest alates on vabriku juures haigete tarbeks hästisisustatud vabriku apteek koos ambulatooriumiga tubli velskri juhtimise all. Vabriku arstina tegutseb alates 1905. aastast Haggeri (Hageri) kihelkonnaarst dr. P.Kienast. Kiriklikult teenib luterlasi kohapeal praost Thomson, kes jumalasõna ei kuuluta mitte ainult Haggeri kiriku kantslit vaid tänuväärset viisil ka isiklikult Koilis.

Ka vallaliste ametnike eest – perekonnainimestel on oma korterid – on piisavalt hoolitsetud. Nad elavad koos majapidamishoonetes ja naudivad odavat ülalpidamist. Asjaarmastajate jaoks on olemas ilus piljardisaal. Vabrikus on ametis 12 äriasjadega tegelevat ja 18 tehnilist ametnikku.

Muudes kultuuriehitistes peab siin veel mainima aktsiaseltsipoolt ehitatud ja talle kuuluvat Koili posti- ja telegraafijaama. See anti keiserliku Vene postivalitsuse poolt kasutamiseks üle 1. juulil 1914. a. Kuni selle ajani saadeti kogu Koili ja naabermõisade post 6 km kaugusel asuva Haggeri postiosakonna kaudu, samal ajal kui kõik väljaminevad ja sissetulevad kiirtelegrammid saadeti telefoni teel telefonogrammidenä. Loomulikult kahjustas see vabriku ärielu. Haggeri postiosakond lõpetas 1918. a. ja sellest ajast alates teenindab Koili postkontor üksinda kogu samanimelist valda koos mõningate piirnevate mõisadega.

Samal ajal sai üks teine ülitähtis, kahekordses mõttes „põletav“ küsimus otsustamiseks küpseks – juba ammu kaalutud vabatahtliku vabriku tuletõrjeühingu

---

---

loomine ja puust pritsimaja ehitus. Kõik nõutavad tuletõrjeutensiilid ja mundrid muretseti aktsiaseltsi arvel ja tuletõrjeühing võis peale oma põhikirja kinnitamist 24. mail 1941. a. väljaõppele pühenduda. Mõte tuletõrjeühingu loomisest oli esile kerkinud juba peale seda, kui 1911. a. septembrikuus Koilis esmakordselt ühes mõisa tootmishoones tulekahju oli ette tulnud. See mõte ei saanud siis veel teoks. Vahepeal oli tehtud firma ja tema finantsolukorra jaoks 3 tähtsat otsust. 1910. a. jaanuarikuus kutsuti lahkunud paberivabriku esimese tehnilise juhataja Johannsoni asemel ametisse Martin Braun, kes kuulus juba 1907. aastast paberivabriku tehnilise personali hulka ja kelle osavõtul olid toimunud kõik uuendused ja tehnilised saavutused. 1919. a. omistati talle täielik võim. Tehniline juhtimine on veel tänapäeval tema usaldusväärsetes kätes. Pärast seda suurendati aktsiaseltsi ettevõtte kapitali 9. märtsi 1911. a. üldkoosoleku otsusega 1200 eelisaktia II emissiooniga umbes 125.- rbl 150.000 kuldrubla võrra. 3. märtsil 1912. a. valis üldkoosolek kaubandusdirektori G.Sommeri juhatusse ja äridirektoriks ulatuslike üldvolitustega. Need olid sündmused, mida võib pidada pöördepunktideks ettevõtte arengule kindla aluse panemisel.

Juhatus ja kõigi töötajate andunud töö kandis siis ka, vaatamata tohututele nõuetele, mida aktsiaseltsi ettevõtte vahenditele esitati, nähtavaid vilju. Kasvava toodangu ja sellele vastava käibe juures saadi igal aastal tõusvaid kasumeid. Kui 1908. a. toodeti 268,000 puuda = 4,389,973 kg paberit ja 7700 puuda (=126,130 kg) puidumassi 600.000 rbl. käibe juures, siis 1913. a. toodeti juba 366,737 puuda (=6.007.333 kg) paberit ja 141,529 puuda (= 2,318,315 kg) puidumassi käibega üle miljoni rubla. Tuleviku jaoks avanesid paljutootavad väljavaated.

III SÕJA AASTAD 1914 – 1918

Sellesse edasipüüdlikku arengusse löi 1914. a. juulikuus sisse sõjaäike nagu väik selgest taevast.

Saatuse salakavalus tahtis, et sõja puhkemise momendil oli Koili vabrik tehnilise juhtkonnata, kuna ettevõtte direktor M.Braun oli natuke enne seda kui Koilis süttisid rõõmsad jaanituled, läinud oma esimesele puhkusereisile, mis viis teda Saksamaale, kus teda sõda üllatas ja teda kodumaast ja oma tööst tervelt 4 aastaks ära löikas. Alles 1918. a. juulikuus osutas võimalikus teda tsiviilvangistusest vabastada. Tehnilise juhtimise osas sai M.Brauni asendajaks kuni tema tagasitulekuni paberit – tööstuse spetsialist August Baum.

Sõjaseisukord tõi loomulikult peagi mõningaid takistusi ja häireid ettevõtte töö rahulikkude juhtimisse, kus tuli vahetevahel ette kord lühemaid, kord pikemaid tööseisakuid. Need olid põhjustatud eelkõige seisakutest kaupade liikumisel, takistustest vägede liikumisel, sõjaväetranspordist ja pikkamööda kasvavatest korrastustest raudteel, hiljem, peamiselt 1917.a. ka tellimuste puudumisest piiride sulgemise tõttu. Väga tõsine probleem oli ka sõjasündmuste tõttu häiritud toorainete saamine.

Kui enne sõda veeti eeskujuliku kvaliteedi ja odavate hindadega toorained, kemikaalid ja armatuurid (paberimasina vildid, säelad jms.) sisse Saksamaalt, siis nüüd tuli need tellida Soomest, Rootsist, Inglismaalt ja Ameerikast ning kohale tuua pikemaid teid kaudu üle Harapanda – Tornea ja Arhangelski kaudu. See oli seotud tunduva aja- ja rahakuluga ja suurte raskustega. Venemaa suutis toormaterjalidest ainult miinimumi tarnida. Lõpukorral oleval toormaterjali tagavarad põhjustasid küllalt muret ja peamurdmist. Ometi võib rahuldustundega konstateerida, et vabrik suutis tänu juhatuse hoolsale majanduspoliitikale nii tookord kui ka hiljem olla kõige vajalikuga varustatud, kui materjalidega varustamine veidigi nende võimuses oli. Ometi oli vältimatu kokkuhoid ja tooraine halvemaks muutunud kvaliteet viis ajutiselt ka paberi kvaliteedi languseni. Inetu „sõja-paber“, oli tookord kogu Euroopas tuntud nähtus, mida nüüd võib pidada ületatuks. Eriti sügava jälje jättis sõjaaja mõju kütte-probleemidele. Nagu kõik vabrikud oli ka Koili paberivabrik rahuajal peamiselt kivisütt kasutanud, mille tarbimine oli aastas kuni 480.000 puuda = 8000 t. Nii suures koguses kivisöe saamine välismaalt oli loomulikult välistatud. Donetski kaevandus ei suutnud aga kogu riigi nõudlust rahuldada, ka oli see süsi veo tõttu kallim kui välismaine. Nii tulid katlad puuküttele kohandada. Kõikjal kitsarööpmelise raudtee piirkonnas tuli osta metsakomplekse aastas umbes 54000 kuupsülda = 52.448 m³. Peale selle vajab vabrik aastas puidumassi tootmiseks kuni 1450 kuupsülda = 14.083 m³ lihvitud puitu. Nende koguste kohaletoomine raudteel oli halbade teede ja sagedase tööjõu ning hobuste puudumisel väga raske. Siiski oli vabrik tänu oma metsaametile alati küttematerjaliga küllaldaselt

---

varustatud. Peale seda kui Eesti valitsus metsad natsionaliseeris, anuleeriti mõned tookord kasutatud jäänud metsalepingud ja seetõttu tekkisid ühistule suured kahjumid. Kuna sõja puhkemisega lõppes krediidi saamine, tulid kõik tootmiseks ja ettevõtte jaoks vajalikud materjalid kohe tellimisel sularahas maksta. See oli sularaha nappuse ja olme laostumise tõttu väga tõsine küsimus, mille lahendamiseks juhatus tänapäeval võib rahul olla. Ei saa tähele panemata jätta, kui kallilt tuli maksta välisvaluuta eest Vene rubla jätkuva kursi langemise juures. Raske oli teda üldse saada, sest Vene valitsus oma kolossaalsete fiskaalsete sõjatellimuste kulutuste kandmiseks keelas Vene rubla voolamise välismaale või siis selle normeeris. Kogu kaubakäive seati range kontrolli alla, mis lõppresultaadina kahjustas rahvuslikku heategevust. Näiteks maksid rublades:

	1914	1915	1916	1917	1918
10 naela ca	95	120 - 140	140 - 150	144 - 230	250 - 400
100 Rootsi kr	32	73 - 82	86,5 - 94	90 - 230	285 - 300
100 Soome mk	37,5	39,5 - 45	44 - 47	47,5 - 100	285 - 300

(Keskmise kurss vastava aasta alguses ja aasta lõpus)

Niisuguste tingimuste juures muutusid toorainete hinnad võrreldes sõjaeelsetega kuni 1918. aastani tunduvalt kallimaks, tähtsamad vajalikud materjalid nagu tselluloos ja puidumass 300 % ja 140 %, lihvitud puit ligikaudu 50 % jne.

Käsikäes kõigi toodete tohutu kallinemisega ja valuuta väärtuse langemisega suurenesid palgad, osalt ka seoses revolutsioonilise liikumisega. Samal ajal taotleti tööaja lühendamist.

Valuuta väärtuse alanemise, pakkumiste vähenemise ja toodangu kallinemisega pidid ka paberi hinnad kohanema, mis maailmaturul vastavalt kõrgemaks muutusid. Siiski jäid need 70 % maha tähtsaima tooraine, tselluloosi hinnast. Niisiis, olgugi et paberi hinnad ei olnud jäägitult toodangu kallinemise järgi reguleerunud, õnnestus aktsiaseltsil tänu ettevaatlikule ärijuhtimisele ja heale kauba minekule, mida ta saavutas valitseva paberinälja juures, siiski sõja ajal kasumit saada, mida kasutati nagu latti ettevõtte paremaks muutmiseks ja sotsiaalvaldkonna edendamiseks. Rahasummad, mida juhatus sõja ajal ja ka hiljem oma – tööliste ja ametnike toetamiseks, haigete eest hoolitsemiseks, koolitamiseks, inimeste toiduainetega varustamiseks (eriti sõdurite perekondade jaoks) eraldas, olid arvestatavad. Esmajoones leivavilja ja teiste toiduainete muretsemise raskus jäi juhatuse peale ja kuna kohalik vallavalitsus ning teised institutsioonid seda üle võtta ei saanud, põhjustas see tegevus pidevalt muret, vaeva ja suuri kulutusi, pealegi müüdi toiduaineid alla päevahinna.

Niipalju kui välissündmused seda lubasid, töötati Koilis edasi, seda tehti pidevalt ja plaanipäraselt. Jätkusid ehitustööd, tööliste uute eluruumide kõrval ehitati kivist remonditöökoda, mis seni oli paiknenud vabriku ühes kitsas ja pimedas ruumis. Ehitati välja mitmed vabriku ruumid, katus kaeti suures osas asbesti ja tsemendist katusekividega. Lõpuks rajati vabriku haruraudtee kõrvale suur kivist laoruum, kuhu ladustamiseks määratud kaubapallid otse sisse sõita võisid. Kuna õöl vastu

---

esimest novembrist 1915. a. puhkenud tulekahjus oli saeveski koos tisleritöökoja ja puidupuhastus-töökojaga maha põlenud, tuli kohe alustada soliidse kivist uusehitusega, mis oli juba paari kuu pärast võimalik kasutusele võtta.

Seevastu tuli välisolude tõttu sõjaaastatel loobuda suuremas ulatuses masinate ostmisest. See oli võimalik, kuna selle ajani muretsatud vabrikute hea sisustus vaevalt täiendust vajab, mis suuremates vabrikutes oli haruldane.

Revali sõjatööstuskomitee ülesandel, nii nagu kõikjal riigis sõjaolukorras töötamisel, hakkas vabrik oma remonditöökojas ametliku näidise järgi valmistama puukaste ja kahe rattalisi kärusid laskemoona transportimiseks. Need kuni 1917. aastani kestvad tööd ei andnud vabrikule mingisugust teenistust, küll aga väärtuslikke eeliseid spetsialistide sõjaväeteenistusest vabastamisel, samuti kaasabi materjalide tellimisel ja kohaleveo reguleerimisel. Neid privileege anti talle veelgi enam, kui paberitootmine sellel paberivaesel ajal ametlikult riigikaitse alaks nimetati. Väga väärtuslikku vahendusteenistust osutas ühingule põlevkivi ja tooraine veol 1914. aastast Revalis eksisteeriv vabrikute kolleegium, riigiasutus, mille istungitele kutsuti nõuandva häälega vabrikante. Sellele kolleegiumile allusid kõik vabrikud ning kõik nendega ja riigikaitsega seoses olevad küsimused. Vabrikute kolleegiumis leidis a/s Koil alati mõistvat vastutulekut ja tänu selle riigiasutuse sekkumisele oli võimalik mõnikord tungivaid tellimusi täita, mis muidu oleksid bürokraatia kõrbeliivas seisma jäänud, oli ju kuldne "paberite" ajastu. Pidevalt murest rõhutatud kaupmehele ja töösturile kaela sadav statistiliste küsitluslehtede vool oli hirmuäratav. Nende statistiliste loenduste kõrval olid sellele rahutule perioodile 1914 – 1919 iseloomulikud arvukad avaldused ja kiir-telegrammid, mille kaudu toimus firma kirjavahetus.

A/s esinduste seisukohalt oli märkimisväärne juhatuse asukoha üleviimine Koilist Revalisse. Ettevõtte kulude tohutu kallinemine, ühistu pangas oleva sularaha kulumine ja pangakrediidi tugevdamise vajadus andsid juhatusele vahepeal põhjust põhikapitali tõstmiseks 250.000 rbl. võrra, 2000 aktsia a`125.- rbl. emissiooniga 750.000 kuldrubla. Eelisaktsiad tühistati ja vahetati tavaliste vastu, milleks Vene valitsus 22. septembril 1917. a. nõusoleku andis. Sama aasta maikuu laiendati aktsiaseltsi juhatuse nõukogu viienda direktori võrra. Sellele kohale valiti konsul William Girard. 19. mail 1917. a. avaldas üldkoosolek tänu juhatusele senise äriajajade ettenägeliku juhtimise eest.

Teeneka töö vääriliseks hindamiseks omistas juhatuse 1917. a. a/s esimesele raamatupidajale Herbert Kruckile (töötas 1910. aastast) volitused äriajajade ajamiseks.

Nii lähenes 1917. aasta mälestusväärne oktoobrikuu, mis tõi kaasa Vene riigi kokkuvarisemise ja võimu ülemineku kommunistlikule tööliste valitsusele. Kõigis vabrikutes alanud töölisvanemate nõukogude moodustamine, mis omalt poolt olid allutatud Revalis moodustatud Eesti tööliste ja soldatite nõukogudele, toimus ka Koilis. Paberivabrikute vanemate nõukogu valmistas juhatusele palju kibedaid tunde, kuna ta nagu kõikjal, arvas endal õiguse olevat aktsiaseltsi äriajajadesse sekkuda, kuid tänu juhatuse ja ametnikkonna taktitundele ja enesevalitsemisele välditi konflikte ja vabrikus ei tulnud ette rahutusi. Vahepeal kinnitas valitsus

---

Revalis 8 tunnise tööpäeva ja et seda sisse viia, kehtestas Koilis kolmanda vahetuse. Selleks tuli ka tööliste arvu suurendada, mis ei olnud valitseva korteripuuduse juures kerge. Jätkuva korralageduse tõttu oli samal ajal üha raskem sularaha saada, kuna rangelt kontrollitud ja natsionaliseeritud pangad tohtisid raha suuremate summadena ainult palkadeks välja maksta, nagu ettevõtete jaoks ei olekski teised kohustused eksisteerinud. Seda tehti ainult kohaliku vanaemate nõukogu, hiljem koguni Revali täitevkomitee poolt välja antud volituse alusel, teiseks vajaduseks tohtis jooksvalt arvelt igas kuus ainult naeruväärselt väikese normeeritud summa välja maksta. Seepärast tuli üha sagedamini ette võtta inkassoreise Venemaale sealsete esindajate juurde. Need olid seotud suuremate raskustega, kuna panganduses valitses kõikjal sama olukord. Kuna Baltimaade piirid olid sakslaste poolt hõivatud, siis olid need reisid ka eluohtlikud. Siiski õnnestus sel teel suurem osa Venemaalt saadaolevatest summadest sisse tuua. Seevastu nimetamisväärne jääk tuli peale 1918. aastat lõplikult kaotatuna maha kanda.

On teada, kuidas 1918. aastal algas meie maal aadlike vangistamine ja Siberisse viimine. See saatus tabas ka kaht aktsiaseltsi Koil juhatuse liiget parun Alexander Rosenit ja Koili mõisavalitsejat parun Nikolai Maydelli. Nemad pidid koos 150 saatusekaaslasega asuma viletsalt köetud looma – vagunites kaugele ja raskele reisile Krasnojarskisse. Ainult tänu Saksa valitsuse diplomaatilistele sekkumistele võimaldati kõigil aprilli algul kodumaale tagasi pöörduda ja nii on veel tänapäeval mõlemad härrad oma ametis. Üha enam laostumisele lähenev poliitiline ja majanduslik olukord ning väljasurev kaubandus ja liiklus viisid 1918. a. veebruaris vabriku seismapanekuni. Seetõttu võis 24. veebruaril 1918. a. Saksa vägede sissemarssimist ja suveräänsuse üleminekut Saksa sõjavõimule tollases olukorras tervitada kui vabastamist, kuna nüüd vähemalt elu kaitstud, omand, töö ja avalik kord olid garanteeritud. Koili mõisa majutati kord rohkem kord vähem sõjaväelasi kuni siin avati alaline komandatuur. Olgu siis märgitud, et ka Vene ja hiljem Eesti ajal majutas Koil külalislahkel viisil suuremaid sõjaväeüksusi. Siiski ei läinud vabrik niipea käiku, kuna kogu valitsemisaparaadi uuesti organiseerimine riigis võttis aega. Selle dilemma ees oli juhatus sunnitud oma jooksvate rahaliste kulutuste katmiseks laenu võtma ja seda võimaldati talle märkimisväärse vastutulekuga Saksa tooraine- ja kaubandusosakonna “Roha” poolt Tallinnas. See oli kogu Eesti tööstust ja kaubandust kontrolliv riigiasutus, analoogiliselt kunagisele Vene “vabrikukolleegiumile”. Suurem osa sellest avansist saadi veel kustutada enne kui sakslased maalt lahkusid.

See rahapuudus ja aeganõudev uute kaubandussuhete sõlmimine kaotsiläinud Vene turustamisala asemele, andsid juhatusele volituse 28. mail 1918. a. üldkoosolekul suurendada aktsiaseltsi põhikapitali 750.000 rubla võrra, s.t. kuni 1.500.000 rublani ja kuni selle otsuse täideviimiseni võtta aktsionäridelt vastavalt nende valduses olevatele aktsiatele intresside peale pikaajalist laenu. Kui siis kodumaiste paberivabrikute direktorid samal ajal ühiselt Berliini reisilt esimesed paberi tellimused kaasa tõid, hakkas Koili paberimasin 15. juunil 1918. a. uuesti tööle. Küll osutusid need tellimused nagu ka seejärel kogu idapiirkonna

---

---

sõjaajalehtede kohaletoiemetamine vähe kasumit andvaks, pigem andsid nad kahjumit. Odavad Saksa paberi hinnad ei katnud sõjaaja hindadega sisse ostetud tooraine töötlemishindu, aga siiski voolas jälle ärikassasse käibekapitali. Palju tasuvamaks kujunes sidemete taassõlmimine endise eraklientuuriga sakslaste poolt hõivatud Ukrainas, mis tõi vabrikule suurema tellimuse 75 vagunitäie erineva paberi peale soodsatel tingimustel. Oli just õnnestunud see tellimus täita ja ühistu hoiusummad suuremalt jaolt sisse kasseerida, kui sama aasta oktoobrikuus algas Saksamaal kriis ja nii paljutõotav Ukraina turg kadus silmapiirilt nagu fata morgana.

Kokkuvõttes võib öelda, et ka see periood kulges üldjoones rahuldavalt, hoolimata välistest häiretest ja takistustest. võrreldes rahuaastatega läks toodang aastatel 1914 ja 1916–1918 natuke tagasi, 1915. a. aga kasvas.

Kõigi Saksa sõjaväeosade ja riigiasutuste paanilise lahkumise ja kohe algava vaenulike bolševistlike masside ägeda rünnaku juures, mis tõi nad üle Narowa ja Peipuse (Narva ja Peipsi) piiri, rajati 11. novembril 1918. a. iseseisev Eesti Vabariik. Suurtükimürina saatel jõudis kätte uus aeg ....

IV EESTI VABARIIGIS 1919 –1924

Ei olnud võimalik vältida, et paberivabrik Koil poliitiliselt ja majanduslikult ebapüsivate tingimuste juures, millega noor, ähvardavas olukorras mittemillegi tekkinud Eesti Vabariik aastatepikkuselt võitlema pidi ja mida ta osaliselt veel ületanud ei olnud, kaaskannatajaks sai. Kauakestva piiri sulgemise tõttu, eelkõige aga pikkamööda üha teravamaid vorme võtva majanduskriisi tõttu sai aktsiaseltsi liikumisvabadus tunduvalt piiratud ja takistatud. Suhted välismaailmaga ja seoses sellega ka kaubakäive olid järsku tõkestatud või äärmiselt kitsaks muutunud. Visas võitluses majanduslike ja teiste takistuste ning kasvava rahakriisiga suutis aktsiaselts mitte ainult vastu pidada, vaid oma tegevust aasta – aastalt tugevdada. Piisab kui viidata sellele, et tema toodang peale järsku tagasiminekut 1919. a. kuni umbes 62.000 puudani (= 1.015.591 kg) umbes 250.000 puuda (= 4.095.124 kg) vastu isegi hukatuslikult 1917. aastal, pidevalt kasvades enam kui 400.000 puuda (= 6.552.200 kg) paberi ja puidumassi tootmisega jälle saavutas taseme, mis on lähedane firma parimatele aastatele. Tuleb kirjutada riigi kitsikuse arvele, kui puhastulu selle rõõmustavalt kasvava toodanguga siiski sammu ei suutnud pidada. Suuremale osale kodumaisele toodangule omast vähenenud sissetuleku võimalust võib küllalt hästi illustreerida kahe asjaoluga: langeva tendentsiga kõikuva valuuta tagajärjel : 1) aastast aastasse kasvavate valitsemis- ja tootmiskuludega piiratud turgude juures, osaliselt alanenud müügihindade ja raskemini saadava krediidiga 2) samuti tohutu maksukoormusega, mida eriti maal asuv tööstus pidi kandma. Kokku pidi paberivabrik Koil riiklikke ja kohalikke makse maksma, mis kasumilt arvestades mitte vähem kui 65 % sellest moodustasid, millest riiklike makse oli umbes 40 % ja kohalikke 25 %. Kui ebaoproportsionaalselt kõrged need maksumäärad olid, ilmneb juba asjaolust, et kommuunidel oli kuni 1924. a. lõpuni õigus kehtestada omapiirides asuvatele tööstusettevõtetele peale teiste maksude ka kehtestada “tööstusmaks “ kuni 2 % mitte puhastulust vaid käibest. Peale seda, kui asjast puudutatud ringkonnad, kelle hulgas a/s Koil initsiatiivi üles näitas, selle maksu talumatusele olid tähelepanu juhtinud, asendati vastav seadus 1925. a. otstarbekamaga. Eriti paberitööstus ei tohi seda kõrget maksukoormust siis tunda, kui ta kõrge protsendimääraga ekspordis osaleb.

Raske majandusliku, alguses ka poliitilise olukorra tagajärjel, milles noore riigi elu nendel aastatel kulges, pidi paberivabrik Koil mitmeid seisakuid läbi tegema. Nimelt andis aegajalt tunda tellimuste puudumine, mis oli tingitud vähestest turustamisvõimalustest. Peale seda kui vabrik Saksamaa kokkuvarisemise järel 26. oktoobril 1918. a. seiskus ja oleks võinud 1919. a. vabadust nautida, sai ta ajutiselt mõned kuud töötada. Tänuväärset viisil oli saanud Eesti Vabariigi kaubandusministeeriumilt, samuti ka kodumaiselt eraklientuurilt suuremaid tellimusi ajalehepaberile. Kui seda siis Dorpati (Tartu) rahu järel 2. veebruaril 1920. a. riigis piikamööda stabiilsem olukord kujunes ja vabrikule üha sagedamini

---

---

töövõimalusi pakuti, siis vähenesid ka seisakud, kuni nad aastatel 1923 ja 1924 samahästi kui täielikult lakkasid.

Väärrib siiski esiletõstmist, et juhatus hoolimata raskest murekoormast, mis tal lasus, ei halval ajal 1918/1919 ega ka hilisematel seisakutel ei vallandanud ühtki oma töolist ja ametnikku vastupidi paljudele tunduvalt suurematele ettevõtetele, millised suure osa oma personalist palgalt maha võtsid. Ei saa tähele panemata jätta, kui kalliks vabrikule jätkuvad seisakud maksma läksid. Seoses maksude ärajäämisega tulid suured valitsemiskulud nagu töötasud, küte, valgustus, kindlustus, elamute korrashoid jne. laenu abil tasuda. Ainuüksi tööliste ja ametnike palgad olid 1924. a. 18 miljonit marka. Tööliste palkasid tuli juba 1919, a. vastavalt kohustuslikule tariifile umbes 30 % tõsta ja seda tehti hiljem veel mitu korda. Samaaegselt pandi jälle alus 1918. a. ajutiselt edasi lükatud 8- tunnilisele tööpäevale 3 vahetuses ja ületunnid hüvitati 50 % palgalisaga. Vastavalt valitsuse korraldusele kehtis kõigis vabrikutes valitud töölisvanemate institutsioon (mitte ära vahetada bolševistliku töölisnõukoguga). Töölisvanemad pidid esindama tööliste huve juhatuse ja varaseimaid vabrikuinspektoreid asendavate töökaitsekomissaride ees. Koili tööliskonna hoiak oli Eesti valitsuse eksisteerimise algusest üldiselt rahuldav ja ei andnud põhjust kaebusteks. Üldse peab siinkohal rahuldustundega nentima fakti, et Koilis, (välja arvatud 1905. a.) streike või raskeid korrarikkumisi kunagi ette ei tulnud.

Arvestades ebaharilikult raskeid majandussuhteid oli juhatus siis ka aruandlusaastate jooksul korduvalt sunnitud ettevõtma rahalisi operatsioone oma krediidi ja käibe vahendite tugevdamiseks. 1920. a. viis üldkoosaolek läbi 28. mail 1918. a. otsustatud ja vahepeal heaks kiidetud põhikapitali suurendamise kuni 1.500.000 rublani 6000 uue 125 rbl. aktsia emissiooni kaudu. See kapital arvestati siis ümber järgmisel alusel 1 rbl.= 1 Eesti mark. Suurem osa nendest aktsiatest on inglaste omanduses.

Juba nimetatud soodsam olukord tööturul tuli esmakordselt ilmsiks 1919. a. oktoobrikuus ja peamiselt 1920. a., kui majandusliku desorganiseerituse tulemusel, mille all tookord ka Lääne- ja Kesk-Euroopa konkurents kannatas, õnnestus saada inglise ja prantsuse ekspordifirmadelt tellimusi suhteliselt õige soodsatel tingimustel. Ka Riia ja Varssaviga õnnestus jälle ärisuhetesse astuda. 1920. a. lõpul õnnestus esmakordselt üle võtta Nõukogude Venemaa Revali kaubandusesinduselt vastuvõetavatel tingimustel tarnimisülesanne, mis oli märkimisväärne selle poolest, et ta juhatas sisse rea järgmisi tellimusi hilisemaks ajaks. Kõiki nimetatud tellimusi reguleeriti tookord veel sularahas, siiski pidi firma välismaistele ostjatele, kaasa arvatud Nõukogude valitsus, üha teravamaks muutuv konkurents üsna kaugele ulatuvat vekslirediiti või maksutähtaega kassakontoga võimaldama. Seega pöördus ta tagasi sõjaeelsete kommete juurde, kuigi tooraineturul domineerisid ikka veel kõrged noteeringud. Ühepoolne krediidi võimaldamine ei soodustanud loomulikult tooraineid ümber töötavate ettevõtete liikumisvabadust. Paberi tootmise ebasoodne olukord ilmneb kõige paremini faktist, et paberi hinnad olid veel 1924. a. tugevasti allpool 1914. a. olid kallimaks muutunud, kuigi mitte nii tugevasti kui 1918. a.

Üha reeglipärasemaks muutuvate Venemaa tellimuste kõrval ei jätkunud aktsiaselts kasutamata võimalust saada välismaa esinduste avamise kaudu suhteid maailmaturuga. Kuna Koili paberivabrik ei olnud väljas masstoodanguga a`tout prix (iga hinna eest) peal, võib ta tänapäeval saabuvatest tellimustest välja valida kõige soodsamad ja toota kvaliteetkaupa nagu enne sõda. Juhatas usub, et ta on ära teeninud selle maa tänu, kelle edendamisele iga edasipüüdlev tööstus oluliselt kaasa aitab. Siin on konstanteeritud, et ta hoolimata äärmiselt rasketest, mis on olnud meie arutluse objektiks, mitte ainult absoluutse hädavajalikkuse piirides, vaid isegi kaugeleulatuvalt ettevõtte väljaehitamisel ja tema sisustuse täiustamisel on töötanud.

1919. a. alguses lõpetati 1918. a. sügisel alustatud tellistest remonditöökoja ehitus. Peaaegu samaaegselt ehitati katlamaja juurde messinguvalukoda. Ka täiendati 1923. aastal tunduvalt remondiosakonna varustatust tööpinkide ja tööriistadega. Äramärkimist väärivad suuremõduline moodne metallitreipink, autogeen-keevitusaparaat, valtsilihvimismasin. Viimane neist oli eriti tähtis, sest peale selle omandamist võis paberimasina valtse igal ajal kinni keerata ja seeläbi paranes paberi kvaliteet. Varem tuli valtside lihvimine usaldada teistele vabrikutele ja seda ei saanud alati küllalt tihti ja õigeaegselt teha.

Peale viimast laiendamist ja masinatega komplekteerimist on võimalik Koili remondiosakonnas kõiki masinate remonditöid oma vahenditega teha. Ka tiseritöökoda ja saeveski said olulisi täiendusi uue saekatri (Goede süsteem, Berliin) ning ühe suure ja ühe väiksema puiduhöövelmasina näol. Sageli häiritud puude veo kindlustamiseks osteti 3 veoautot. Edaspidi asendati lagunev raudteesild uue raudtaladega raudbetoonsillaga, ehitati välja büroo, 5 puit-hollandrit asendati tsemanthollandritega. Ehitati uus kivist elumaja mugavate korteritega spetsiaalselt eestöoliste jaoks. Mõisas ehitati välja lubjapõletusahi, oma valdusesse võeti seni renditud mõisa meierei. 19. juunil 1920. a. tulekahjus hävinud saeveski ja osaliselt põlenud tiseritöökoja asemele ehitati soliidne kivist uus hoone, mille ehitustööd lõpetati samal aastal. 1922. a. suurendati oluliselt vabrikuhooones paberi laoruumi tellistestest juurdeehituse nöol ja hakati välja ehitama direktsiooni ruume härrastemaja ülemisele korrusele, mis oli 1905. aastast kasutamata. See väga ulatuslik ja raske ümberehitus lõpetati 1923. a. Seoses sellega varustati härrastemaja ja naabruses asuvad elumajad veega. Direktori senine korter võeti kasutusele ametnike korterina. Selleks et juhatust, firma haruosakondi ja kortereid rõhuvatest üürisuhetest sõltumatuks teha osteti Tallinnas kinnitatud Lehmstr (Savi tn.) 9 ja Mauerstr. 31 (Müüri tn.), nende vajalik ümberehitus teostati aastatel 1922 – 1924. Majja Savi tänaval viidi üle aktsiaseltsi Revali filiaal.

Märkimisväärt on 1922. aastal toimunud lõplik üleminek puiduküttelt kivi-söeküttele, kuna kivisöe hinnad olid maailmaturul nii palju langenud, et see materjal ei tulnud vabrikule kallim kui vastav kogus puitu. Mis puudutab kodumaist põlevkivi, siis ei ole Koili vabrik temaga katsetamisest kaugemale jõudnud. Tema kasutamist on suurel määral takistanud riikliku kaevanduste valitsuse hinna- ja tariifipoliitika. Hinnad ja veotariifid on nii kõrged,

---

---

et põlevkivi ei saa odavamana kivisöega konkureerida. Seoses kütteküsimusega rentis aktsiaselts 1924. a. valitsuselt esialgu 15 aastaks umbes 100 hektari suuruse Sutlema mõisa turbaraba, mis võiks ka turvast suuremates kogustes kasutada, kui seda on võimalik oma turbarabast saada. Samal ajal aktsiaselts ostis seniselt rentnikult tema masinad. Aktsiaselts kavatseb selle turbaraba haruraudtee abil otse vabrikuga ühendada, milleks tehti trassi ehitustöid juba 1924. a., et turbakarjääri võiks 1925. a. suuremas ulatuses kasutusele võtta.

Samaaegselt asus juhatus 1924. a. lõpul teise suure ülesande kallale. Et küttematerjali võimalikult ratsionaalselt kasutada asendati senine katel nr.II (Gehre süsteem) teise katlaga (Babcock & Wilcox) küttepinnaga 302 m². Koili vabriku kateldel on nüüd kokku senise 680 m² asemel 836 m² küttepinda. Peale nende uute seadmete monteerimist, ilma et vabrik oleks ühtki päeva seisnud, peaks Koili kütteseadmed uue aja nõuetele vastama.

Need uuendused näitavad selgesti juhtkonna hoolimata raskest äriolukorrast teha kõike temast oleneval vabriku rentaabluuse saavutamiseks.

Me ei saa neid meenutuste lehti lõpetada ilma sügava austuse akti täitmata ja valusaid surmajuhtumeid meenutamata, mis röövisid aastate jooksul aktsiaseltsilt rea väärtuslikke töötajaid. Kunagistest aktsiaseltsi asutajatest kaotas ta surma tõttu aastal 1907 krahv E.Igelströmi ja 29. aprillil 1916. a. oma austatud kauaaegse direktori parun Carl Otto Stackelbergi. Pagenduses Jenisseiskis, kuhu ta oli saadetud sõja ajal poliitiliste valekaebuste tõttu, suri südamehaiguse tagajärjel 19. juulil 1915. a. endine juhatuse direktor ja revisjonikomisjoni liige parun Alexis Girard du Soucanton-Waldau. Kahjuks oli surmal eriti rikkalik saak 1919. aastal: 23. aprillil lahkus Arhengelskis endine aktsiaseltsi direktori kandidaat Charles R.Cattley, 10. aprillil suri kõrgelt hinnatud juhatuse liige direktor konsul William Girard Londonis õitsvas eas. Londonid oli ta asjatult otsinud paranemist oma raskele haigusele. Tema maised säilmed maeti Revalis alles 1920. a. veebruarikuus. Veel lahkus 3. märtsil ühistu hinnatud ärisõber ja samaaegselt endine juhatuse ja revisjonikomisjoni liige pangadirektor Georg Scheel. Ootamatu surma läbi lahkus 16. veebruaril 1920. a. kauaaegne kõrgelt asustatud juhatuse esimees maanõunik Julius von Hagemeister. 14. detsembril 1920. a. suri hinnatud endine juhatuse ja revisjonikomisjoni liige Clas von Ramm kaugel kodumaast.

Nii on paberivabrik Koil hoolimata kõigist takistustest suutnud näidata suhteliselt häid edusamme. Me võisime jälgida tema tegevust algusest peale raskeimate rahaliste, tehniliste ja teiste probleemide juures. Siiski on evolutsioon toimunud pidevas tõusvas joones. See fakt peaks olema soodne märk vabriku tulevikku vaatamisel.

Alati eeldades, et mitte hävitavad välised sündmused, mille üle üksikisikud ei saa otsustada, ei leia aset, et säilib rahu maailmas, et elavneb kaubavahetus ja elu pöördub normaalsesse rööbastesse, avanevad ettevõttele kõige õnnelikumad perspektiivid. Firma võib arendada avaral baasil ning kasutada seda, mis on tänaseni loodud, laiendada oma tegevust kodumaa hüvanguks, suurendada oma toodangut ja tugevneda finantsiliselt. Käsikäes selle edasipüüdleva arenguga tehakse loomulikult juhatusele südamaelähedasi töid sotsiaal- ja kultuuri-valdkonnas. Avaneb lai tööpõld ja ootab ja ootab harimist...

Revalis, 7. veebruaril/ 25. jaanuaril 1925
1900. a. asutava koosoleku mälestuspäeva puhul.

L I S A

Aktsiaseltsi "Koil" juhatuse liikmete nimekiri 1900 – 1924

A. Juhatuseliikmed

Carl von Lueder 1900 – 1905
Krahv Emil Igelström 1900 – 1905 (†).
Parun Carl Otto Stackelberg 1900 – 1906, 1913 – 1916 († 29.IV.1916)
Julius von Hagemeister 1906 – 1920 († 16.II.1920)
Parun Nikolai Dellingshausen 1906 – 1908
Nikolai Riesenkauff alates 1907
Parun Alexis Girard du Soucanton 1909 (†)
Emil Fahle 1909 – 1911
Georg Sommer alates 1912
Parun Alexander Rosen, alates 1916; juhatuse esimees alates 1920
Konsul William Girard 1917 – 1919 († 10.IV 1919)
Ernst Sporleder alates 1919

B. Kandidaadid

Julius von Hagemeister 1900 – 1902
Clas von Ramm 1900 – 1905 (†).
Nikolai Riesenkauff 1902 – 1906
Fr. von Lueder 1906 – 1907
C. R. Cattley 1907 – 1908 (†)
Parun Alexander Rosen 1907 – 1915
Emil Fahle 1909
Parun Alexis Girard du Soucanton 1909 – 1910
Konsul William Girard 1911 – 1916
Ernst Sporleder 1916 – 1918
Georg Scheel 1917 – 1919 († 3.III 1919)
Hermann Pilack alates 1919
Paul Scheel 1919 – 1923
Peakonsul J.C. Johansen alates 1924

C. Revisjonikomisjoni liikmed

Georg Scheel 1900 – 1916
Ulrich von Bremen 1900 – 1906
Parun Nikolai Dellingshausen 1900 – 1906
Julius von Hagemeister 1903 – 1905
Fr. von Lueder 1903 – 1905
Parun Alexander Rosen 1906
Parun Theodor Rausch von Traubenberg 1906 (†)

Claus von Ramm 1906 – 1912, 1916 – 1919 (†)
Emil Fahle 1907 – 1908, 1912
Parun Alexis Girard du Soucanton 1907, 1914 – 1915 († 19.VII 1915)
Parun Carl Otto Statackelberg 1907 – 1909
Konsul William Girard 1908 – 1910
Parun Emmerich Behr 1909 – 1912
Parun Robert Fersel 1909 – 1918 (†)
Parun dr. Ernst Rosen alates 1912
Parun Eduard Dellingshausen 1914
Ernst Sporleder 1915
Carl Jakobson 1916 – 1921 († 1921)
Dr. W. Harms 1917 (†)
Parun Georg Francken 1918 (†)
Kurt Hanson alates 1919
Hermann Koch alates 1919
Gustav Weber alates 1920
Otto von Krusenstiern 1922/23 († 3.VII 1923)
Paul Hirschfeldt alates 1924

S I S U K O R D

I.	Tekkimise aastad 1900 – 1907	3
II.	Areng ja kasv 1908 – VII 1914	6
III.	Sõjaaastad VIII 1914 – 1918	10
IV.	Eesti Vabariigis 1919 – 1924	15
	Lisa: andmed personali kohta	